

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2022/08/tottos-gabor-egesz-lenye-csupa-szeretet-es-boldogitasi-vagy-volt-13-02-13/>

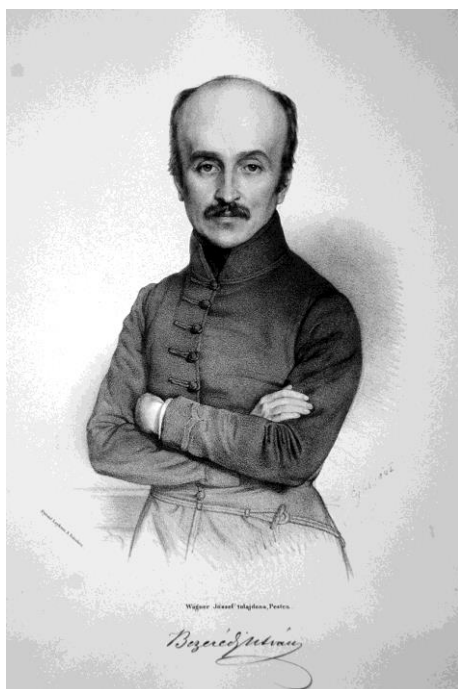
Töttös Gábor

„Egész lénye csupa szeretet és boldogítási vágy volt”

Bezerédj István

„Ember legvalódibban és biztosan úgy és az által gyarapszik és boldogul, ha mások is körülötte gyarapodnak s boldogulnak, az antisocialis elkülönözést pedig hanyatlás és süllyedés követi inkább, hogy sem az előmenetelre vezetne.”

(Bezerédj István, 1818)

A mottóul idézett sok emberöltővel korábbi gondolat manapság szinte mindenki számára kézenfekvő és természetes, viszont a maga idejében, amikor még alig egy-két lépést megtéve az önellátás ideáljától tanácstalanul toporgott a magyar nemesi gazdaság, különösnek és forradalminak hatott. Aki leírta, tetteivel és elképzeléseivel egyaránt elismerésre vagy vitára készítette kortársait, Bezerédj István volt, s nemcsak szűkebb hazájában, a gazdasági téren is öles léptekkel haladó Tolna vármegyében, hanem országosan is feltűnést keltett. A korszak vezető sajtóorgánumaiban, a Pesti Hirlapban, Társalkodóban, Magyar Gazdában megannyi olyan cikke és tanulmánya jelent meg, amely az utókor figyelmét is méltán megérdemli, arról nem is beszélve, hogy egykoron hányakat gondolkodtatott el és ösztönözhetett újszerű töprengésre és cselekvésre.

Hasonnevű Bezerédj István alszolgabíró fiaként született Szerdahelyen¹, 1796. október 28-án. Gindly Zsófiától származó nagyanyai öröksége révén került Tolnába, ahol a jogvégzett ifjút 1818-ban már megyei aljegyzővé nevezték ki, s emellett Hidja-pusztán és környékén elhelyezkedő birtokain kellett gazdálkodnia. Birtokszomszédja az a Csapó Dániel, akinek alispánsága korszakos jelentőségű, gazdálkodása példamutató, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület alapszabályainak megalkotásával pedig a közszellemben is maradandó. Bezerédjhez barátivá fejlődött rokoni szálak fűzték, s az 1830-as évektől többször országgyűlési követként is szolgálták a vármegye és a haza ügyét. Elveikben és törekvéseikben gyakran érhető tetten a közös bölcsesség, amely kezdetben Csapó tapasztalataira és buzdító barátságára, illetve Bezerédj feltétlen tiszteletére épült, de utóbb az ifjú nemes egyre gyarapodó közgazdasági műveltségére, külföldi olvasmányaira is támaszkodott. Dinamikus összhangjuk alapelvnek tekintette a közjó szolgálatát, s ennek ezernyi jelét fedezhetjük fel hétköznapjainkban is.

Töttös Gábor: „Egész lénye csupa szeretet és boldogítási vágy volt”
Bezerédj István

Az 1827-től alispán Csapó tengelici homokpusztájából mintagazdaságot varázsolt, mind növénytermesztése, mind állattenyésztése messze földre vitte hírét, s országos szaktekintélyként tartották számon, nem feledve érdemeit a mezőgazdasági szakoktatás és az egyesülés terén. Bezerédj saját birtokainak gondos igazgatásán és fellendítésén kívül a selyemhernyó-tenyésztés összefogásával és áldozatkész vezetésével alkotott maradandót. Mindkettőjük számára kitűnő ösztönzést adott közvetlen környezetük. Pécsy József visszaemlékezése szerint szomszédjuk birtokán, Kajmádon Ferenc József nevelője, gróf Bombelles egy skót pap vezetésével nemcsak kápolnát és iskolát építtetett, hanem *„külföldi módra gépekkel, cilinderes, frakkos, pantalonos béresekkkel munkáltatta a földet”*,² amelynek későbbi tulajdonosa az ország leggazdagabb birtokosa, Sina György báró. Másik szomszédjuk az a Gindly Rudolf, akinek gazdasági cikkei tanúsítják kísérletező kedvét a burgundi répatól az indigóig és gyapotig, eredményeit pedig meglehetősen gazdasági ereje reprezentálja. Azt is elmondhatjuk, hogy az ország négy gőzcséplőgépe közül az egyik a megyében működött már idekerülése évében.

Egy Nobel-díjas gondolat előképe

A magyar nemesség hagyományos jogi képzettségében részesült. Bezerédj élete utolsó évének kezdetén, 1855 áprilisában írja a honi gazdaságtörténeten munkálkodó barátnak, Csengery Antalnak: *„én szaktudományilag rendszeresen képzett földművelő éppen nem vagyok, és csak a régi magyar földesúri életmód szerint tanultam bele atyám mellett, úgy, ahogy a pusztai birkászattal, gulyával, ménessel bíró gazdálkodás vezetésébe, ez is csak mintegy lopva űzhető foglalatosságom maradván, amint tudod, más irányokban vezető életpályámon”*.³ Az ezt idéző Bodnár István és Gárdonyi Albert kétkötetes életrajzukban ugyan viszonylag részletesen és elismeréssel szólnak Bezerédj gazdaságtudományi írásairól, de olykor hiányolhatjuk kellő elmélyülésüket. Jellemző, hogy teljes egyetértéssel olvassuk a következőket. *„A Magyar Gazda 1842. évi 7., 26., 31. számaiban a puszták népesítéséről írt cikkei érvelésük alaposságával és irányuk komolyságával egyaránt feltűnést keltettek s Bezerédj legjobb alkotásai közé sorolhatók.”*⁴

Mennyivel inkább így vélekedtek volna, ha észreveszik, hogy a – hihetőleg tavaszi munkák miatt felfüggesztett – cikksorozat nagyobbik fele a 61., 62., 64., 66., 68. és 70. számban is folytatódik, s így kikerekedvén – a *Magyar történeti bibliográfia* mezőgazdasági és népesedési részének tanúsága szerint – korszakának legjelentősebb e tárgyban született műve. Hozzátehetjük, hogy a figyelmen kívül hagyott részben éppen azokat a gazdasági-társadalmi következtetéseket vonja le a szerző, amelyek kellően megalapozták a további elmélkedéseket és a forradalmi átalakulást.

Vajon nem túlzás-e az alapvetően reformer Bezerédj esetében forradalmi gondolatokról szólnunk? Legkevésbé sem, de érvek helyett álljon itt erre példaként egy rendkívül tanulságos fejtegetés a Magyar Gazda⁵ 1842. augusztus 11-én megjelent 64. számából. *„Folyvást látni való, miképp a német tartományokból igen számos szorgalmas és vagyonos családok tengereken túl levő más világrészekbe, az európaiak egészségét veszélyeztető clima alá, rokoniktól és minden megszokott viszonyaiktól őket végképp elszakasztó helyzetbe, ezer baj, kockáztatás és veszélyeztetés közt mégis kivándorolnak, akik hozzánk hasonlíthatlanul könnyebben eljutnának, és ugyancsak mégsem volnának a vad néptörzsök tő-szomszédságában, hol, mint mondani szokták, csak puskával a vállon lehet irtaniok, s*

Töttös Gábor: „Egész lénye csupa szeretet és boldogítási vágy volt”
Bezerédj István

törniök fel a megszálltató rengetegek földjét, és hol a megszállónak folyvást rettegnie kell, hogy visszatekintve ekéje mögöl lángot, pusztítást, öldöklést ne lásson kis tanyáján és azon maradt édes övéi között.

Nehéz, mondom, elgondolni, miért nem jönnének az ily családok örömeštebb hazánkba, ha annak helyén és idejében illő módon felszólíttatván mind a mi viszonyaink, mind az ő letelepedésök módja s feltételei iránt kellő értesítést és biztosítást, ide költözésükre nézve pedig némi pártolást, alkalombeli könnyebbítést és segedelmezést nyernének.

Mi a német tartományokkal diplomaticus, kereskedési és társasági [társadalmi] összeköttetéseinkhez képest, kivált oly állásúaknak, mint kiknek birtokaikon ily megszálltások történhetnének, úgy látszik igen nehéz nem fogna lenni. Szomorú volna valóban, ha intéütüióink és azon polgári helyzet, mely alá jönnének, oly színben tűnnek fel a német kivándorlók előtt, hogy inkább vad indusok szomszédságát, mint a magyar kettős kereszt alatt terjedő zöld dombok békés oldalait és azok közt lefolyó négy vizünk termékeny partjait választanák!

Ezen gondolat is azonban, hogy talán mégis a polgári állapot az, mely egy helyre nehézségek és veszedelmek dacára is édesgeti, más helyről pedig a békés könnyű megtelepedéstől is visszarettenti az önérzetű s világra való embert. Maga azon gondolat, mondom, hogy ez talán mégis így van, szintén egy hatalmas indító okul szolgálhat, mit újabb törvényeink minden hazai érdekekhez képest a földmívelő állapotjának emelésére létrehozni kezdenek, kifejteni és foganatosítani ne késsünk. S ne késsünk még létre s életbe hozni oly intézeteket [intézkedéseket], melyek a köz-adózási rendszer igazságos változtatásától kezdve sok más dologra nézve hazánk intéütüióiban [rendelkezéseiben], egyéb szent, nagy célok mellett jelesen a földmívelésnek érdemes előmozdítása végett is múlhatatlan szükségesek. Melyeket az életre való önérzetű ember természet szerint igényel azon hazában, melynek polgárjává legyen, inkább küzdvén meg az élet sok másnemű bármely zordon bajaival, csak hogy magának és övéinek polgári állapotjára s általában személyességök jobbik részének követeléseire nézve inkább megfelelő helyet szerezhessen.

Igen sokat tehet azonban e részben addig is azon szerződéseknak mivolta, melyek alatt adatnának által az ily kivándorlóknak a megszálltató telkek: jelesen, hogy örök, biztos, szabad birtokot nyerjenek, mely szakmánytól [robottól], kilencedtől s más efféléktől, mik a kellő mívelés alapját felforgatják, mentes legyen, személyeik pedig semmi lealacsonyító, csüggesztő s minden iparnak szárnyát szegő bánásmód és méltatlan függés alá ne essenek.”

Ebben a tagadhatatlanul terjedelmes idézetben ott búvik az egész reformkor kulcskérdése, ott a forradalommal megvalósítani látszott személyi és tulajdoni szabadság, az ebből eredeztethető honvédelmi kötelesség, a törvény előtti egyenlőség és a közteherviselés, de még a következő évtizedekben végbemenő kivándorlás valódi társadalmi háttere és az Egyesült Államok vonzerejének és fellendülésének igazi titka is. És tény ugyan, hogy a történelemben nincs „mi lett volna, ha”, de Európa közepén nem nehéz elábrándoznunk, mennyit segíthetett volna rajtunk egy polgári törvények oltalmában megvalósuló intenzív bevándorlás és belső fejlődés.

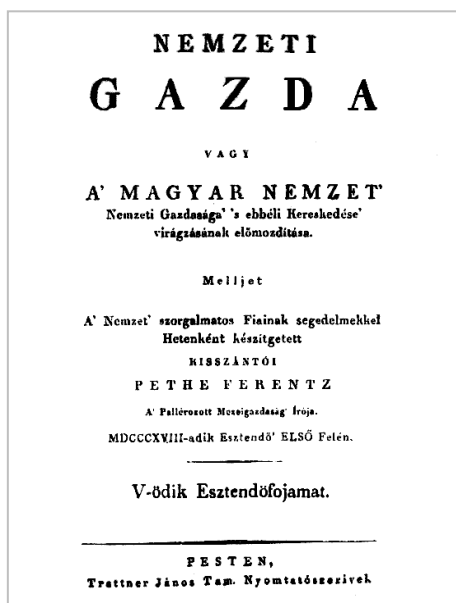
Ennek a Bezerédj által felismert tényezőnek hátterében az 1979-ben közgazdasági Nobel-díjjal elismert Theodor W. Schultz – jó egy évszázaddal későbbi körülmények között – fogant

Töttös Gábor: „Egész lénye csupa szeretet és boldogítási vágy volt”
Bezerédj István

elméletének előképe rejlik. Az amerikai közgazdász is az agrárgazdaságtan korszerűsítésén fáradozva dolgozta ki a *Beruházás az emberi tőkébe* címen ismertté vált műve⁶ alapjait. S ha merész is az összevetés, az kétségtelenül bizonyítható, hogy Bezerédj István nemcsak megsejtett, hanem meg is fogalmazott ezzel tökéletesen egybevágó gondolatokat – 1842-ben.

„Nem ez vagy amaz egyes személyeknek, hanem egész Magyarországnak pénzereje [mai szóval élve: tőkéje] kevés földjeinek hasznos művelésére: – s ebben van fő oka azon rosszlétnek, melyben gazdasági s általában értéki viszonyainkat a természet, készítés, kereskedés és élvezet mindennemű ágazatiban kell látnunk tespedni, tengeni. Mily közel van pedig ehhez egy kérdés: t. i. Csak pénzben fekszik-e Magyarországnak tőkéje? és a 12 millió embernek testi s szellemi akaratja nem tőke-e szintén? Sőt ezen erőknél öszvege nem nemesb, biztosb, gyümölcsözőbb tőke-e amannál, mely a pénzben, az emberi tehetségnek eme csak képviselő jegyében s kiegyenlítő eszközében létezik? Ebből pedig egy második kérdés foly: miért nem emeljük ki t. i. ezen legjobb, legbiztosb tőkét rideg tespedéséből? és nem segítjük fel az emberi észt és személyes erőt oly formák közé, miért nem nyújtunk annak oly módokat, oly alkalmat és hatáskört, hogy abban fekvő tőkéje fejében a munkás ember földbirtokot is szerezhessen? melybe fordítván ezen tőkéjét, nem csak önmagára nézve jutalmas munka-tért és alkalmat találna, hanem ezen fölül a föld árát le fogná fizethetni, mely árra nézve nagyobb biztosságot az eladónak alig lehetne kívánnia, még kevésbé találnia, mint neki maga azon földnek nőttön növekedő értéke, hasznossága és kelendőse fogná nyújtani.” Az kétségtelen, hogy cikke címével összhangban hozzáfűzi: „Ezen módokat, ezen formákat pedig hazánk jelenlegi állapotjában leginkább a puszták népesítésében lehet feltalálnunk”, de az alapgondolat akár mai viszonyainkra tökéletesen alkalmazható, sőt általánosságban is bárhol, bármikor érthető, ha úgy tetszik, közgazdasági alaptörvény.

A gondolatcsírától a tettekig – és tovább

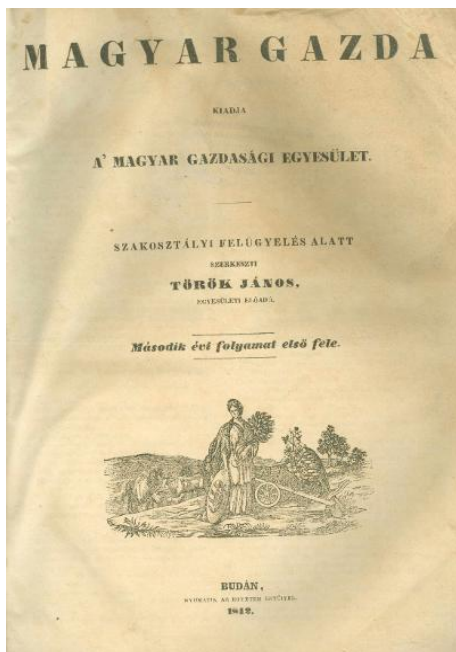

Bezerédj természetesen nem elsőként vetette föl a feudális agrárgazdaság átalakításának szükségességét. Amikor az ő Tolna megyei gazdálkodói pályája indult, vagy legalábbis szóba jött, szinte egyedülként Kisszántói Pethe Ferenc Nemzeti Gazda című folyóiratából tájékozódhatott az újdonságokról.⁷ Aligha hihetjük, hogy ne tette volna meg, akár a régebbi számok átnézésével is a körültekintést, s így könnyűszerrel képet kaphatott az angol gazdaság motorjával szolgáló bérleti rendszerről. (Ahogy Kurucz György az Agrártörténeti Szemle 1989. évi 1-4. számában⁸ kimutatta, a szerkesztőnek ez szinte vesszőparipája lehetett.) Saját tapasztalatai megerősíthették Pethe vélekedését, hogy ez a hazai, gyakorlatilag csupán a feudális viszonyokat konzerváló és újratereztető bérleti szokásoktól alapjában tér el.

Töttös Gábor: „Egész lénye csupa szeretet és boldogítási vágy volt”
Bezerédj István

Nem nehéz azt sem feltételeznünk, hogy munkássága hétköznapijaiban szembetalálta magát kora jellegzetes problémáival. Glósz József alapvető művében (*Tolna megye középbirtokos nemességének anyagi viszonyai a 19. század első felében*) igen gondosan tárja fel, mi és hogyan mehetett végbe a hidjai és jegenyési gazdaság 3521 holdján. „Amikor 1820 körül apja megbízásából Tolnába költözött, rossz természeti adottságú, homokos, mocsaras, elhanyagolt állapotban lévő birtokot vett át. Sok gyümölcsfát ültetett, szőlőt telepített, az utakat, legelőket eperfákkal szegélyezte. A munka méretét jelzi, hogy a korszak végére kb. 400 holdat fásítottak be” – írja Glósz.⁹ A több lábbon álló növénytermesztés és talajjavítás, a jó irányba fejlesztett állattenyésztés, az újdonságként felkarolt selyemhernyó-ágazat minden részletében épített környezete lehetőségeire, amelyre már csak a munkaerő hiánya miatt is rá volt utalva. Cselédektől napszámosokig, ipari szolgáltatást végző mesterektől részes aratókig és szabad menetelűekig mindez nemcsak kellő szervezőkészséget, hanem a munkavállalók gondjainak átlátását és megértését, orvoslását is feltételezte. Mire a *Puszták népesítése* cikksorozata¹⁰ megszületik, már az ismerős birtokosok meglátásai, a szakirodalmi tájékozódás és a saját tapasztalatok ötvöződnek új szintű egységé.

Mintha a saját történetét követné ez az elemzés. A kezdet kezdetén ott éktelenkedik „az érték között számba vett sivatag”, melynek „legföljebb vadak dicsérik gazdálkodási rendszerét, mely az ő érdekükben látszik felállítva lenni”. Amíg a föld nagyságát és birtokát egyenlőnek veszik hasznával, nem zajlik más, mint tőkepazarlás, hiszen megbomlott a „földbirtok és művelő közti arány”. Hosszú az út a gondolatig, hogy „a munkás ember földbirtokot is szerezhessen”, mert ezzel alacsonyabb színvonalú tevékenysége helyett „édes hazánk állapotjának előmozdításában is lélekemelő részt vehetne”.

Bezerédj igen türelmes elemző: nem söpri le a legképtelenebb ellenvetéseket sem, hanem inkább érvel, bizonyít, beláttat. Mikor arról szól, hogy a „földbeni telhetetlenség” mellett sokan azért ellenzik pusztáik benépesítését, mert akkor osztozniuk kellene mással a föld javain, mint valami önző kisgyermeket oktatja földesúr kortársait. Ez az osztozás „szükség és kénytelenség”, ráadásul a javak egy részét meg sem termelheti a pusztára telepített gazdák híján, ahonnet lakó nélkül bármit el is orozhatnak. A föld nagy területének bírhatási vágya nem más, mint irigység és zsugoriság, a telepítés elmulasztása pedig „antisocialis” elvből ered: van, aki akkor sem tesz másokért, ha ezt „önmaga rövidsége, s tehát áldozat nélkül” megtehetné.

Újszerű gondolkodásra vall, hogy a rossz számolás miatti elmulasztott gyarapodását „szemlélni a legszomorúbb”, mert „a nemzeti tőkének ama roppant részére nézve történik, mely jó anyaföldünkben fekszik”, s ez a tulajdon jogaival, de egyszersmind kötelességeivel „pusztai birtokosainak hív és okos kezelésére van bízva”. Ebben persze maró gúny rejlik, akárcsak egy későbbi ponton, amikor a puszták tulajdonosainak érvét hangoztatja: majd akkor telepítenek, ha földjük értéke megnő. Ezt talán a csillagoktól várják – nevetteki ki őket Bezerédj –, de addig is elvesztik a haszonvételt és a kamatot, ráadásul „a hűségükre és okosságukra bízott nemzeti tőke egy igen nevezetes részének ilyen kezelése miatt” rossz

Töttös Gábor: „Egész lénye csupa szeretet és boldogítási vágy volt”
Bezerédj István

sáfárkodással vádolhatók. Fontos alapelv, előremutató elgondolás, hogy „a tulajdonnali élmód a közérdekkel ellentétbe ne álljon”. Igaz ugyan, nincs paragrafus a hanyag földesúr ellen, de ezt majd a közteherviselés és a mindenki számára kötelező adózás törvénye meg fogja változtatni. (Ehhez a korabeli szerkesztő azt a megjegyzést fűzte, hogy a tunya jobbágyot ki lehet becsültetni telkéből, de ennek nyomán „azon kérdés áll előnkbe: vajon a puszták földje kevésbé nemzeti tőke, mint a jobbágytelek?” Az elmaradt haszon „közveszteség”, „csak a körül forog a nehéz kérdés: miképp kelljen a bajon segíteni?”)

Az sem mindegy, milyen formában népesíti be a földesúr a pusztát. A mostani cseléd, robotos, napszámos „minden egyenes és személyes érdek nélkül dolgozik”, „csak megerőltetését kerüli”, mert ezzel ruháját, szerszámát kevésbé használja el. Még ha a tulajdonos „tapintattal és tudománnyal igazgatná is pusztáját, ami nem így van”, ennek eredménye „mily alatt s mennyire minden hasonlításon kívül áll azon munkától, melyet a szabad tulajdonú földművelő önt saját földjébe”. Bezerédj ismeri és elismeri „a béres cseléd emberi becsét”, fel is sorolja jó tulajdonságait, de ezek „az összehasonlítást az önálló földműveléssel akár anyagi, akár szellemi tekintetben mégsem állják ki”, mert „a népnek testben, lélekben derekabbjai általában véve mégiscsak a független életre törekszenek”. Ráadásul, ha egy pusztán csak úr és szolga él, nincs szabad földművelés, a cseléd előtt nincs kitűzendő cél, urát semmi nem fogja vissza az önkényeskedéstől. Ha van, ez önmagában „határtalan akaratjának némi korlátot állít, melyet át nem hághat”, s emellett „a kényúri ösztönöket megszünteti, vagy legalább szelídíti”.

Ha ez sokakat nem is ösztönzött, a jól felfogott haszon súlyos érvként eshetett latba. A hitel, munkaszervezés gondjai, amikor már a jövő évi termésre vesz fel hitelt a birtokos, s az ugarra hajtott birka „csak port ver gyapjára ahelyett, hogy jóllaknék”, „renden rothad, szalmaként kaszálatik kínosan a sovány rétek silány füve”, meggyőzhetik arról: érdemesebb eladnia (átengednie) földjét, mert ezzel tőkéhez, munkaerő-tartalékhoz jut, saját területének értéke pedig a szomszéd gyarapodása miatt is növekszik. S akkor – mondja szinte költői hevülettel Bezerédj – „némi ihletéssel folytatván gazdaságát”, távolabbi és felsőbbrendű szempontokat is figyelembe vesz, kellő anyagi és szellemi erőt fordít gazdaságára, „abból bő jövedelmet veszen”.

Kétségtelen, hogy az 1836-ban Fényes Elek által jelzett 795 dunántúli s ebben 86 Tolna megyei pusztá¹¹ alig néhányán lehetett ez így, de a jövő lehetőségei egyértelműen erre mutattak. Bezerédj 1842-ben már az általa létesített Szedres községgel bizonyíthatta igazát, de csupán sejtésünk lehet arról, hogy mennyi megértésre, türelemre, kedvezésre és tapintatra lehetett szükség eredményei eléréséhez. Ennek során nemcsak azt példázta, hogy „az optimizmus ne elaltatásunkra szolgáljon, hanem munkára szerezzen bátorságot, kitűrést” [türelmet], hanem azt is igazolta, „kölcönhatás van a személyes érdek és jólét meg az emberi-polgári kötelesség teljesítése között.” Tévednek azok, akik mindent feláldozó irgalmas samaritanust látnak benne, hiszen tevékenysége során össze tudta egyeztetni saját és környezete boldogulását, s ezért írhatta: „a szeretetnek és jótettnek jutalmát nemcsak mennyekben kell, keresnünk”.

Az mégis kétségtelen, hogy kora magyar nemesei közül legmesszebb ment el az áldozatvállalásban, amikor 1844. december 19-én Tolna vármegye közgyűlésén – elsőként a két magyar haza nemesei közül – önként adó alá vetette magát. Ez a magyar közéletben hatalmas felbolydulást hozott, s az idők folyamán számos félreértés merevült ténnyé a kibontakozó hírlapi vitával kapcsolatban.

A legnagyobb magyar legnagyobb otrombasága?

Ma már csak ködképként láthatjuk azt a személyes ellentétet, amely a legnagyobb magyarnak nevezett Széchenyi István és Kossuth Lajos között kifejlődött. Mielőtt hosszasan idéznénk az utóbbit, előzményként elég annyit tudnunk, hogy az 1843–1844-es országgyűlésen hajszál híján elfogadták a nemesi adózásról szóló törvényjavaslatot. Erre emlékszik vissza a Bajza József szerkesztette *Ellenőr. Politikai zsebkönyv, a Pesti Ellenzéki kör megbízásából* című kötet *Az adó* című tanulmányában a forradalom és szabadságharc jövődó jelképes alakja.

„A dolgot ki lehetett volna egyenlíteni, de a kormánynak oly kimondhatatlan sok dolga volt; s egy egész országgyűlés eredménytelensége oly csekélységnek nézetett, hogy teljességgel nem lehetett reá érní az országgyűlést még egy hétig együtt tartani!

Mondják, hogy éppen azért nem volt idő az országgyűlést még egy kissé együtt tartani, mert majd még úgy e kérdésből mint a hypothecalis [hitel-]bankból s a fiumei vasútból valami talált volna lenni; s az eredménytelenség nem szolgálhatott volna lépcsőül bizonyos hivatalismereti változásokhoz. – Nem tudom, nem voltam ott! Mondják azt is, hogy az egész elvita csak úgy került elé, mert egyik fél nem igen akart fizetni; a másik fél meg nem igen akart ily módon, ily föltételek mellett fizetni. Nem tudom, nem voltam ott! – Elég az hozzá; az adó, vagy subsidium, vagy benevolum oblatum, vagy miként is nevezzük, megbukott.

És az országgyűlés eloszlott. Országgyűlés után Bezerédj István azt mondá: "Megtörtént a kísérlet országgyűlésen, sikertelenül; elkövetkezett az idő, melyben, ha egyebet nem lehet tenni, legalább (lelki)ismeretünkkel számot kell vetni. Ez sikerrel nem mindig, de mindig lelki nyugalommal jár. Vannak idők, mikor e szomorú vigasztalással is be kell érní, ellenben még ezt is nélkülözni nem szabad. Én nyíltan vallottam, hogy a nép közadójában nem osztózni igazságtalanság, bűn; lelkiösmereitem nem engedi, hogy ez igazságtalanságban tovább részt vegyek. Adózni fogok." Így Bezerédj. És beíratá magát Tolna vármegye adózói közé. Isten áldja meg!

Néhányan követték példáját. Legtöbben Zalában Deák vezérlete alatt, körülmény szerint a házi adóra szorítkozva.

És gróf Széchenyi? Cikkeket írta Bezerédj ellen a Jelenkorba. Soha ezeknél szívtelenebbeket nem olvasék. De hiszen a gróf kérkedni szokott vele, hogy ő a szívtől nem kér tanácsot. Nem volt gúny, nem piszkolódás, melyet Bezerédj fejére nem szórt volna. Akkor vesztette el Bezerédj egyetlenegy angyal gyermekét, s idegen maradt, örömtelen lakban, mint az ágaitól megfosztott törzs, fájdalma még égetően új vala; és a gróf még e fájdalmat "den auch den Göttern heilig ist" [mely még az isteneknek is szent] még ezt sem hagyá gúnyolatlanul. Épen úgy nem, mint egykor az én szenvedéseimet nem. Ő, ki egykor nekem azt veté szememre, hogy könnyű nekem adóról beszélni, kire csak igen kevés adó esnék: most Bezerédjnek azt veté szemére: könnyű neki a "generosust" [nemest] játszani, a kinek több jövedelme, mint szüksége van, ki az élet örömeiben már nem igen részesülhet, s kinek még csak gyermeke sincs!! Oh én istenem, ott a magasban!!

Töttös Gábor: „Egész lénye csupa szeretet és boldogítási vágy volt”
Bezerédj István

Figyelmet kérek! Valahányszor kísérletet tönk valaki, mely a nép terheiben megosztásra kilátást nyújtott, gróf Széchenyi mindig ott volt mindig, a kísérletet agyon verni. Talán, mert nem akar adózni? Nem – csak a "modor" miatt, miként ő mondja, csak azért, – mert – miként már említém – saját tervét féltette – mondom én.

Az ellenzék, hitem szerint nagyon hibázott, hogy Bezerédj példáját "en masse" [együttesen, tömegesen] nem követé. Ha ezt tette volna: nincs égen földön annyi hatalom, mely megakadályozná, hogy a jövő országgyűlésen, legalább is a házi adó egyúttviselése keresztül ne menjen. Még gróf Széchenyi ő excellenciája is pártolta volna.”¹²

Nem gondoljuk ugyan, hogy gróf Széchenyi István a mi védelmünkre szorulna, de érdemes fölfejtünk a tények szövedékét. Glósz József kutatásaiból tudjuk, hogy Bezerédjvel legalább másfél évtizede tegező baráti viszonyban volt. S igaz, a *Széchenyi-napló*ból éppen az 1844–1845 fordulójának eseményei hiányoznak, de ennek egy fontos mozzanatáról, ami a nevezetes cikk előzménye lehetett, maga a gróf számolt be a Jelenkor 1845. február 27-i számában. „Múlt hó 4-kén délelőtt az utcán találkoztam Bezerédj István igen tisztelt honfitársunkkal – feljegyeztem a napot, fel az órát – s nem ugyan általam, mert nem szólhattam a dologról jóváhagyólag és így azt inkább mellőzni kívántam, de ő általa szőnyegre került a saját megadóztatás eszméje. Hevesebb vitába keveredtünk, míg megérkezve lakáshoz, hová elkísérem őt, kapuja alatt oly hangos, noha mindig a lehető legbarátságosabb szócserére – fog ő erről emlékezni, nem kétlem – emelkedett viszonylagos okoskodásunk, hogy valóban elvégre megállottak az utcán s egybecsoportoztak az emberek, tudja Isten mit gondolván.”¹³ Ebből a kései szemlélő számára egy kölcsönösen szenvedélyes, de ugyanilyen tiszteleten alapuló vita képe bontakozik ki.

Ehhez képest elég furcsa lenne, ha 1845. január 30-án ugyancsak a Jelenkorban közreadott Széchenyi cikk, *A pistoly időelőtti elsütése* tényleg gúnyolódna Bezerédj gyermekének halálán, ahogy Kossuth állítja. Valójában Széchenyi nem tesz ilyet, bár több oldalról bírálja az önkéntes adózást, amelynek eszméjét tévesen tulajdonítják neki: „ily ráfogás ellen ezennel legünnepélyesebben protestálni vagyok kénytelen”.

A meglehetősen otromba kijelentést a gróf elrettentő példaként idézi. „Most például az érintett "pistoly-elsütésről" már ilyeseket hallottam saját magam s pedig többek előtt, s legkisebb ellenvetésre nem talált, sőt köz hahotát okozott: "Egyedüli ember, kinek legkisebb családi gondja sincs, ki kénytelenségből cynicus, mert hiszen teste az élvezet egy nemét sem bírja el, s kinek pénz ekképp nem ér többet, mint aggastyánnak menyecske, és ki mint virág a gasteini vizekben, úgy üdül fel a sokaság éljen-rivalgásai közt, s ki e fölött erősen dús [gazdag], úgy hogy már élire veri a pénzt stb., stb., ugyan nagy trumf 300 forint évenként!”¹⁴

Nincs kétségünk elhinni a társasági jelenet valóságát, s ebben a formában legföljebb nem egészen szerencsés idézetnek tarthatjuk. Széchenyi ilyesfajta tréfára soha nem hajló jelleme, s fennmaradt barátságuk is azt igazolja, hogy ez a megítélés nem a gróftól származik. Ő még 1848 májusában is ezt írja naplójába: „Bezerédj Pista eszik nálam. Meg tudnám verni ezt a fickót politikai éretlensége miatt, holott mint embert szívesen látom és kedvelem.”¹⁵

Epilógus helyett

Széchenyi és Kossuth ekkor már egy asztalnál ül az első felelős magyar minisztérium tanácskozásain. A gróf hamarosan idegösszeomlást kap, Döblingbe szállítják, Kossuth pedig 1849 augusztusában emigrál. Bezerédj Istvánt, aki a szekszárdi kerület első népképviselőjeként mindvégig kitart a forradalom mellett, Haynau előbb halálra ítéli, majd kegyelmet kap, s formálisan birtokára számúzik, besúgókkal figyeltetik.

A Vasárnapi Ujság 1861. április 14-i számában névtelen (valószínűleg az őt barátként egyaránt tisztelő-bálványozó későbbi miniszter, Bartal György¹⁶ tollából származó) cikkében jellemezte viszonyát alárendeltjeivel: „Bezerédj legnagyobb előszeretettel s buzgalommal működött a szegény adózó nép érdekeinek emelésén, boldogításán. Jobbágyai valódi atyjokat tisztelték ő benne; mert az emberszeretet és szabadság azon nemes eszméit, melyeket az ország és megyék termeiben oly fennhangon harsogtatott, otthon a gyakorlatban tényleg sikeresíté is... Saját rendeleténél fogva ott porladnak hamvai a közös sírkertben, hajdani jobbágyai sorában. Sírját egy faragatlan fakeresztnél egyéb nem jelöli; de a hálásan emlékező nemzedék naponkint hint friss virágokat az áldott hamvak fölé. Ha ismét békés idők munkás napjai állanak be, hazánknak egy új Bezerédj Istvánra lesz szüksége! Az ő nemes szelleme ne vesszen ki közülünk soha!”¹⁷ (Írásunk címét is e cikk gondolataiból vettük.¹⁸)

Amikor 1856. március 6-án bekövetkezett halála előtt alig egy évvel, 1855 áprilisában az előző húsvéton nála járt Csengery Antalnak összegzi tevékenységét, s a végső számvetés derűjével írja: „Három tárgyat találok gazdaságomban arra valónak, hogy azokról mások előtt szóljak. A pusztai birtok itteni részének telepítését, a nagyobb terjedelmű faültetvényeimet s egy kis selyemtenyésztést... A nagyobb birtokon azon sokféle következményt, melyet embertársainak megtelepedése, a családok alakulása, életmozgalma s működése szül, semmi más nem pótolhatja.”¹⁹

Sajnálatos, hogy történettudományunk sokszor még Bezerédj nevét sem írja helyesen, nem hogy gondolatait és tetteit idézné. Igazi művét azonban alighanem a mai Szedres, Kakasd és Medina lakói igazolhatják legjobban.

JEGYZETEK

¹ Ma Fertőszentmiklós.

² Idézi: TÖTTÖS Gábor (2022): Ferenc Jóska Kajmádon. *Agrofórum*, 33. évf. 4. sz. 161.
https://agroforum.hu/assets/uploads/woocommerce_uploads/2022/04/2022_04_A%CC%81PRIIS_TOTAL-uh1fwe.pdf

³ BODNÁR István – GÁRDONYI Albert (1918): *Bezerédj István*. II. köt. Magyar történelmi életrajzok. Athenaeum Társulat, Budapest, 423.

⁴ Uo. 243.

⁵ Az egyik korai gazdasági szakfolyóiratunk, mely 1841 és 1848 között a Magyar Gazdasági Egyesület Ismeretterjesztő Szakosztályának felügyelete alatt jelent meg, és egyik fóruma lett a mezőgazdaság és az ipar fejlesztését támogató erők vitáinak. Sajnos, elektronikusan ma sem lehet teljes egészében hozzáférni.

⁶ SCHULZ, Theodore W. (1983): *Beruházás az emberi tőkébe*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.

⁷ Kisszántói Pethe Ferenc 1814 elejétől jelentette meg Nemzeti Gazda című folyóiratát előbb Bécsben, majd Pesten, mely azonban 1818 júniusában előfizetők híján megszűnt.

Töttös Gábor: „Egész lénye csupa szeretet és boldogítási vágy volt”
Bezerédj István

- ⁸ KURUCZ György (1989): Jobbágy vagy farmer. A Nemzeti Gazda kísérlete a programadásra. *Agrártörténeti Szemle*, 31. évf. 1-4. sz. 1-23.
- ⁹ GLÓSZ József (1991): *Tolna megye középbirtokos nemességének anyagi viszonyai a 19. század első felében*. Szerk. VADAS Ferenc. Wosinsky Mór (Béri Balogh Ádám) Múzeum Évkönyve XVI. Szekszárd, 96.
- ¹⁰ BEZERÉDJ István (1842): Puszták népesítése. *Magyar Gazda*, 2. évf. 7. 26. 31. sz.
- ¹¹ FÉNYES Elek (1836): *Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben*. Első kötet. Trattner-Károlyi Nyomdája, Pest, 5. és 302.
- ¹² KOSSUTH Lajos (1847): Az adó. In: BAJZA József (szerk.): *Ellenőr. Politicai zsebkönyv, a' Pesti Ellenzéki Kör megbizásából*. Németország, 512-514.
- ¹³ SZÉCHENYI István (1845a): Adó? Dehogyan az! Csak liberum oblatum. *Jelenkor*, 14. évf. 17. sz. 97. (Kiemelések a szerzőtől: T. G.)
- ¹⁴ SZÉCHENYI István (1845b): A' pistoly időelőtti elsütése. *Jelenkor*, 14. évf. 9. sz. 50.
- ¹⁵ Május 21-i bejegyzés. In: SZÉCHENYI István (1978): *Napló*. Gondolat, Budapest, 1252.
- ¹⁶ 1874 márciusától 1875 márciusáig földművelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter a Bittó István vezette kormányban. In: BÖLÖNY József (1987): *Magyarország kormányai 1848–1987*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 268-269.
- ¹⁷ Bezerédj István. *Vasárnapi Ujság*, 8. évf. 15. sz. 169-170.
- ¹⁸ Uo. 169.
- ¹⁹ BODNÁR – GÁRDONYI (1918) 424.